

Автор: Казмірчук Оксана Петрівна,
вчитель української мови та літератури,
вища категорія Опорного закладу
"Малошпаківський ліцей" Дядьковицької
сільської ради Рівненського району
Рівненської області

У картинній галереї

Тема: Письмовий твір-опис зовнішності людини за картиною в художньому стилі.

Мета:

- удосконалювати мовленнєво-мисленнєві вміння семикласників художньо описувати зовнішність людини, усвідомлювати тему й основну думку висловлення, логіку викладу, тип і стиль мовлення, послідовність викладу матеріалу в описі зовнішності людини;
- вчити будувати твір-опис зовнішності людини за картиною;
- розвивати мовлення;
- зацікавити образотворчим мистецтвом рідного краю;
- прищеплювати шанобливе ставлення до відомих художників.

Обладнання: репродукції картин (портрети, пейзаж, натюрморт), підручники, роздавальний матеріал, комп'ютерна презентація.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Форма уроку: кастинг, рольова гра.

«Портрет робить відсутніх людей присутніми».

Леон Батист Альберті

Перебіг уроку

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Слово вчителя.

• Доброго дня, шановні пані та панове! Мене звати Оксана Петрівна. Я менеджер новоствореної картинної галереї.

• Ви прийшли сюди, прочитавши наші оголошення, з метою влаштуватись на роботу. У нас є різні посади, до яких до яких ми ставимо ті чи інші професійні вимоги. Найважливіша посада, яка потребує найбільше мистецьких та мовних знань, володіння культурою мовлення та культурою спілкування, – це екскурсовод. Хто отримає 10-12 балів – буде в нас стажуватися і стане в майбутньому екскурсоводом. Хто отримає 7-9 балів – стане менеджером і буде працювати з іншими музеями, фондами, колекціонерами і т.п. Отримавши 5-6 балів, ви матимете можливість працювати з картотекою. Нам потрібно буде ще декілька наглядців у експозиційних залах. Всі інші можуть претендувати на цю посаду.

2. Емоційне налаштування.

- Хочеться, щоб ви почувалися комфортно, зняли напруження й можливе хвилювання. Тому я усім бажаю успіху. Привітайте одне одного, не забувши назвати сусіда по імені (для цього у вас є бейджики), і побажайте успіхів. Адже всіх вас об'єднує любов до мистецтва, почуття прекрасного.

- Згідно з оголошенням, ви прихватили з собою зошити для важливих записів, які у подальшому вам будуть корисними. Приготуйте їх та ручки. На партах ви маєте книги, картки з довідковими матеріалами, до яких ми звертатимемось при необхідності.

- Отже, зараз ми почнемо наш кастинг, але спочатку хочу вам представити незалежних експертів, що сидять позаду вас. Поверніться, будь ласка, і привітайтеся із ними.

(Представлення членів експертної комісії).

II. Повідомлення теми та мети уроку.

1. Запис теми у зошит.
2. Ознайомлення з епіграфом.
3. Ознайомлення з проблемним запитанням.

Що найважливіше у зовнішності людини, зображеної на полотні або в літературному творі?

- Відповідь готуйте протягом уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

- Мова – основа спілкування, основа для передачі інформації, наше мовлення відбувається завдяки мові. Тому перший етап кастингу має назву "Я думаю, що ...".

Метод «Мікрофон».

- Дайте короткі відповіді на запитання.
- Які типи мовлення вам відомі?
- Які види описів ви знаєте?
- Як називається зображення зовнішності людини у живописі, в художній літературі?

- З якою метою письменники використовують описи зовнішності героїв у художніх творах?

- Які стилі використовуються для опису зовнішності людини?
- Чим різняться описи, виконані в різних стилях?
- На яких рисах обличчя найчастіше акцентують увагу автори у художніх описах?

- Які засоби використовують письменники для відтворення зовнішності своїх героїв?

- А якими засобами послуговуються художники?

- З якою метою письменники використовують описи зовнішності персонажів у художніх творах?

IV. Підготовча робота до складання письмового твору-опису людини в художньому стилі.

1. *Евристична бесіда.*

- Найважливішим у нашій роботі є опис. Що можна описувати? (*Рослину, тварину, птаха, будь-який предмет; приміщення – інтер'єр, екстер'єр; природу, місцевість – пейзаж, пам'ятки; людину.*)

- Послухайте уривок з твору Б.Грінченка.

Стан високий, ус козацький,

Чорні брови і юнацький

Погляд сміливий, палкий;

Мов у душу заглядає,

Мов звеліти хоче їй.

- Що це за опис? (*Людини*)

- Скажіть, будь ласка, де вам траплявся опис зовнішності людини? (*На уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва*)

- Назвіть засоби, якими користуються для зображення зовнішності людини художник, композитор? (*Фарби, тінь, кольори; за допомогою звуків, виконаних на музичних інструментах.*)

2. Прослуховування мелодії «Портрет у музиці» (Кабалевський. «Три подружки»).

3. Другий етап кастингу «Знайди помилку».

- В нашій картинні галереї одне з чільних місць займає портретний зал, в якому ви зараз знаходитесь. Проте ми ще не завершили оформлення залу. Тут є зайві картини. Необхідно очистити зал від тих, які не відповідають назві залу. Хто може очистити зал від зайвих картин, прошу піднести руки. Знімаючи зайві, прокоментуйте свої дії: чому вилучаєте саме цю картину, яка її жанрова належність (*натюрморт, пейзаж, екстер'єр, інтер'єр*).

4. Запитання.

- А як створює портрет людини письменник? За допомогою чого? (*За допомогою слів.*)

- Для чого опис зовнішності вводиться в художній твір? (*Щоб уявити людину, з'ясувати, хто вона є*).

5. Робота з підручником. Вправа 396 (за варіантами).

6. Третій етап «Літературна вікторина».

- Виразно прочитайте вписані з творів української літератури уривки, які містять опис зовнішності людини, не вказуючи персонажів, про яких ідеться. Нехай однокласники пригадають і назвуть їхні імена.

«Був кремезний козак літ тридцяти. Одягнений у широчезні, як море, червоні штани, які підперезував широким шовковим поясом. На ногах добрі шкапові чоботи. Сорочка була подерта і замащена та на грудях широко розхристана. Звідки визирали косматі та на сонці засмаглі груди...»

(Семен Непорадний, А. Чайковський «За сестрою»)

«Але ж бо й донька його ...була дівчина, якої пошукати. Не кажемо вже про її уроду й красу, ані про її добре серце — в тім згляді багато її ровесниць могло стати з нею нарівні, хоч і небагато могло перевищити її. Але в чім не мала вона пари між своїми ровесницями, так се в природній свободі свого поводження, в незвичайній силі мускулів, у смілості й рішучості, властивій тільки мужчинам, що вирости в ненастанній боротьбі з супротивними обставинами... Але попри все те ... ніколи не

переставала бути женициною: ніжною, доброю, з живим чуттям і скромним, стидливим лицем».

(Мирослава, Іван Франко "Захар Беркут")

Він ще малий, головою ледь до клямки дістає. Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ. Іще любить Олесь малювати на снігу всяку всячину. Пальтечко в нього товсте, а сам тонкий; важко нахилитись: дух спирає, під очима набряка, тому кожен сучок птицею вздрівається.

(Олесь. Григійр Тютюнник "Дивак")

Це була дитина ніжна, делікатна, смирна. Він завжди виходив надвір трошки боязко, жмурився від сонця й соромливо посміхався своїми невинними синіми очима. Чистенький, чепуренький, він зовсім не мав нахилу до Федькових забав.

(Толя, В.Винниченко "Федько-халамидник")

• До якого стилю мовлення належать наведені приклади? (Художнього)

• Чим художній опис зовнішності відрізняється від ділового? (У діловому відсутні емоції, відступи, наявна крайня точність, лаконічність)

• Де використовується діловий опис зовнішності? (Під час розшуку людини, що загубилася, або під час розшуку злочинця).

7. Робота з підручником.

Опрацювання теоретичного матеріалу (ст. 187).

8. Дослідження-порівняння.

• Прочитайте два описи, які є на картках. Порівняйте їх та скажіть, який з них діловий? Чому?

Картка 1. Попереду перед царськими воротами стоїть Михайло Завісний, з золотою китицею на правім плечі; високий, широкоплечий, з шрамом на лівім виску, він подібний до могучого дуба, що нажив собі силу під буркотом бур...

(Художній, бо є порівняння з могучим дубом, метафора «нажив собі силу під буркотом бур» свідчить про почуття гордості, любові до героя)

Картка 2. Загубився хлопчик п'яти років. Звати Сергій. Одягнутий у спортивний костюм зеленого кольору. Без головного убору. Очі сині, волосся русяве. На правій щоці, ближче до підборіддя, невелика родима пляма. Трохи заїкається.

(Діловий, бо відсутні емоції, все точно, лаконічно описано).

• Якщо говорити про опис зовнішності людини, то мета наукового опису - об'єктивно і точно передати особливості вигляду людини: охарактеризувати її зріст, поставу, зачіску, риси обличчя, манеру триматися, жести, ходу, одяг - тощо. Такі описи є конкретними, небагатослівними, всі слова у них вживаються у прямому значенні.

• Мета художнього опису зовнішності людини - створити її образ, емоційно вплинути на читача або слухача, викликати певне ставлення до портретованого. У художньому описі людської зовнішності використовуються художні засоби (епітети, порівняння, метафори).

9. Четвертий етап кастингу «Знайди художній засіб».

Робота з підручником. Вправа 398 (у).

- Я пропоную вам попрацювати з реченнями.

10. Повідомлення учня про Т.Шевченка – художника.

• Скажіть мені, а чи знаєте ви людину, яка досконало поєднувала малювання і літературні твори?

- Послухайте повідомлення учня про Шевченка-художника.

Випишіть слова, що стосуються професії художника.

Відомості про Шевченка-художника

Хист до малювання у Тараса Григоровича Шевченка прокинувся ще в дитинстві. Побачивши одного разу, як з-під пензля сільського дяка-малюра з'являються очі святого, малий Тарас загорівся бажанням навчитися малювати. Завдяки сумлінному навчанню і наполегливості Шевченко закінчив Академію мистецтв у Петербурзі, де був улюбленим учнем великого Карла Брюллова. За час навчання був тричі нагороджений срібною медаллю за успіхи з рисунка. Його картини «Циганка-ворожка», «Катерина», «Селянська родина» є чудовими зразками портретного живопису. Спадщина Шевченка — художника-гравера становить близько 1200 робіт. Це олійні картини, акварелі, сепії, офорти, малюнки олівцем. 2 вересня 1860 року Рада Академії мистецтв присвоїла йому звання академіка гравюри.

11. Словникова робота.

- ❖ Живопис — вид образотворчого мистецтва, що зображує фарбами предмети та явища реальної дійсності.
- ❖ Акварель — техніка живопису, що використовує спеціальні акварельні фарби.
- ❖ Сепія — малюнок, виконаний натуральною або синтетичною коричневою фарбою, стійкою до світла.
- ❖ Графіка — вид образотворчого мистецтва, основним зображувальним засобом якого є однотонний малюнок, виконаний на папері олівцем, пером, вуглем.
- ❖ Гравюра — вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком малюнка, витравленого на спеціально виготовленій друкарській формі з дерева, металу тощо.
- ❖ Офорт — гравюра на міді або цинку з малюнком, витравленим кислотами, а також друкарський відбиток з такої гравюри.

12. П'ятий етап кастингу «Вгадай назву картини».

Перед нами звичайна українська дівчина. На ній біла сорочка, червоний фартух, спідниця. Її голову прикрашає червона стрічка з квітами.

Йде дорогою вродлива українка. Ступає повільно босими ногами. Нахилила голову, опустила очі. Руками взялася за край фартуха. Здається, щоб витерти сльозу. Художник майстерно намалював, як дівчина переживає своє горе. Вона зображена одразу після зустрічі з москалем, якого вона кохала, який її зрадив. («Катерина» Т.Шевченка)

13. Робота з текстом.

- Прочитайте. Визначте тему і стиль тексту.
- Український портретний живопис бере свій початок у глибині століть.

На уроці літератури ви розглядали портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, виконані художниками Іваном Трушем, Миколою Жуком, Федором Панком.

Нині увага до портретного живопису особливо велика. Художники вважають своїм першочерговим обов'язком створити образ нової людини -- творця, мислителя, поета.

Портрети бувають різні: індивідуальні, парні, групові; на весь зріст, поясні, погрудні, – залежно від того, скільки осіб і як вони зображені.

Твори художників-портретистів експонуються в музеях, на виставках у всіх країнах світу.

- Яких художників-портретистів ви знаєте?
- Чиї портрети вони виконували?
- Чим пояснюється велика увага до портретного живопису?
- Які є портрети?

V. Робота з картиною.

1. *Бесіда.*

- Розгляньте картину Т. Г. Шевченка «Т. Г. Шевченко. Автопортрет. 1840 р.».
- Які назви його картин ви запам'ятали?
- У якому віці Шевченко зображує себе?
- Чи можна з портрета дізнатися про минуле поета?
- Який вираз обличчя, очей у Тараса?
- Як зображено елементи одягу?
- Які фарби використав художник, малюючи портрет?
- Які, на вашу думку, риси характеру молодого Т. Шевченка відтворені в автопортреті?
- Яка портретна деталь підкреслює високий інтелект, геніальність майбутнього поета?

2. *Словникова робота.*

Автопортрет — портрет художника, виконаний ним самим.

3. *Розповідь підготовленого учня.*

- Пропоную послухати, як описує картину перший, але досвідчений екскурсовод.

Підготовлений учень розповідає про автопортрет Шевченка 1840 року

Молодий Шевченко

Тарас Григорович Шевченко – не лише відомий поет, але й відомий художник. Свій перший автопортрет він намалював у 1840 році, коли стараннями друзів був викуплений з кріпацтва і почав навчання в Академії мистецтв в Петербурзі.

Перед нами молодий Шевченко, йому лише 26 років. Темне волосся відтіняє світлий відкритий лоб, легка привітна усмішка сховалася в куточках губ. Погляд очей глибокий і проникливий, у ньому смуток за пережитим і сподівання на кращу долю, але водночас трохи підняте підборіддя підкреслює наполегливий і впертий характер.

Овал обличчя юного Тараса ніби освітлений дивним промінням на темному тлі. Юнак, який зображений на картині, ще не знає, яка доля на нього очікує. Він ще не знає про допити, каземати, в'язниці, солдатську муштру, про заборону писати й малювати. Йому зараз віриться, що він врешті вирвався на волю і тепер матиме змогу творити.

VI. Складання письмового твору-опису зовнішності людини в художньому стилі.

1. Ознайомлення з планом опису картини.

- І в літературних творах, і в живописних художник не просто зображує людину, яку бачить, прагне не тільки достовірно змалювати її зовнішній вигляд, щоб вона була впізнана глядачем, а й передати характер людини, її настрій, відобразити душевні її поривання.

- Майбутньому екскурсоводу необхідно знати основні складники опису картини. Опрацюйте пам'ятку «Як складати тексти-описи зовнішності людини в художньому стилі».

Як складати твір-опис зовнішності людини в художньому стилі

1. Розгляньте уважно картину, подумайте, чи її назва розкриває тему.
2. Доберіть художні засоби, що допоможуть описати зовнішність зображеної людини.
3. Розкажіть про передній план полотна.
4. Опишіть героя: риси його обличчя, одяг, взуття, поставу.
5. Назвіть особливі деталі, що їх використав художник для розкриття образу.
6. Відтворіть опис спочатку подумки, а потім – в усній або письмовій формі.

2. Відповідь на проблемне запитання.

(Орієнтовна відповідь. У зовнішності людини важлива кожна деталь портрета, проте всі вони – частинки цілісного образу. Тому митці, описуючи своїх героїв з допомогою слова чи пензля, не просто відтворюють реальність, а передають власне розуміння свого персонажа, його внутрішній світ. Оскільки очі називають дзеркалом душі, то основну увагу зазвичай приділяють саме їм.)

3. Слово вчителя.

- Ви отримали відомості про те, як потрібно складати опис зовнішності за картиною. Послухали зразок. Тепер ви спробуєте самі скласти такий опис.

- Розгляньте уважно репродукцію картини Антіна Монастирського «Запорожець».

- До якого жанру належить полотно?
- Хто зображений на картині?
- Про які історичні події нагадує нам картина?
- Які думки й почуття викликає картина?
- Які деталі зображення привертають вашу увагу?
- Якими словами можна описати вираз обличчя, очі, погляд козака, його руки, поставу, одяг. За потреби скористайтесь словником портретної лексики.

- Чи вдалося автору, на вашу думку, передати мужню вдачу запорожця, його готовність до боротьби з ворогами?

- Чи вдалося автору, на вашу думку, в образі козака втілити гіркі роздуми про історичну долю батьківщини? Чи допомагає колірна гама підкреслити глибину і складність цих роздумів?

- Орієнтуючись на отримані знання, довідковий матеріал, напишіть твір-опис зовнішності козака за картиною. Не забудьте наприкінці твору висловити загальне враження від зображення. Скористайтеся поданим лексичним матеріалом.

4. Етап кастингу «Я – працівник музею».

- Уявіть, що ви – екскурсовод нашої картинної галереї. Ваше завдання – представити картину А. Монастирського «Запорожець». Під час екскурсії можна використовувати такі слова, словосполучення (занотуйте):

зверніть увагу..., уявіть..., відчуйте..., придивіться..., художник прагнув..., прислухайтесь, що ви чуєте в картині... і тому подібне.

Декілька учнів проводять уявну екскурсію, по черзі описуючи картини.

VII. Підсумок уроку.

1. Слово вчителя.

- Дякую всім. Ви щойно розповіли про видатних українців, що зображені на портретах, познайомили всіх присутніх з великими майстрами живопису, серед яких чимало українців. Нам, українцям є чим пишатися: наша земля дала стільки талантів світові.

- Як ви розумієте епіграф уроку? Письменник А.П.Чехов писав: «**У людини все мусить бути прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки**».

- Звичайно, що головна краса в людині - краса душі. І незалежно від того, чи пройдете ви кастинг і станете екскурсоводами, чи знайдете собі в житті інше заняття, головне, щоб ви були багаті на красу душі. Тоді ви нестимете радість і красу іншим людям.

2. Виразне читання учнем вірша В.Симоненка.

Ти знаєш, що ти — людина?

Ти знаєш про це чи ні?

Усмішка твоя — єдина,

Мука твоя — єдина,

Очі твої — одні.

Сьогодні усе для тебе —

Озера, гаї, степи.

І жити спішити треба,

Кохати спішити треба —

Гляди ж не просни!

Більше тебе не буде.

Завтра на цій землі

Інші ходитимуть люди,

Інші кохатимуть люди —

Добрі, ласкаві й злі.

Бо ти на землі — людина,

І хочеш того чи ні —

Усмішка твоя — єдина,

Мука твоя — єдина,

Очі твої — одні.

VIII. Домашнє завдання.

Завершити роботу над складанням письмового твору-опису, розпочатого на уроці, переписати у зошит.